

RECENZIE

EGERIA: PŮŤ DO SVĀTEJ ZEME / ITINERARIUM EGERIAE. Vydala, preložila, úvod, poznámky a indexy napísala Helena Panczová. Bratislava – Trnava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity – Dobrá kniha, 2006. 220 s.

Konštatovanie, že európska (slovenská inclusive) kultúra stojí na antických a žido-kresťanských základoch, sa pomaly stáva akýmsi locus communis, a predsa si len málokto uvedomuje, že na to, aby sa toto tvrdenie nestalo len prázdnu floskulou, nesie jeho prijatie so sebou aj bremeno následných krokov. Z nich prvé a najťažšie vedú k vydávaniu a k prekladom textov tohto spoločného európskeho dedičstva. Zdá sa, že v tomto smere už aj u nás svitne na lepšie časy. Dôkazom je aj prvý zväzok Starokresťanskej knižnice Teologickej fakulty Trnavskej univerzity.

Na zadnej strane obálky tejto knihy sa dočítame, že „*Itinerarium Egeriae, v starších prácach známe ako Peregrinatio Aetherae, je správa o púti do Svätej zeme v listovnej forme, pochádzajúca pravdepodobne z roku 384. Ide o unikátne dielo z hľadiska textu, jazyka i obsahu a je tiež jedným z nepočítaných starovekých spisov pochádzajúcich z ruky ženy*“. Tento zaujímavý text, ktorý vyšiel u nás prvýkrát, sa zachoval iba v jednom rukopise a nekompletný. Pozostáva pravdepodobne z dvoch listov, ktoré Egeria, vzdelaná urodzená žena pochádzajúca zo západnej časti Rímskej ríše, napísala svojim priateľkám, „sestrám v Kristu“, zo svojej cesty. Dielo pozostáva z dvoch častí. V prvej sa pripojíme k autorke pred vrchom Sinaj, pokračujeme do Egypta, potom na vrch Nebó, do okolia Jordánu, k Jóbovmu hrobu, do mesta Edessy a cez Sýrsku Mezopotámiiu prichádzame do Konštantinopolu. Druhá časť je venovaná systematickému popisu jeruzalemskej liturgie.

Dielo vzniklo pravdepodobne v rozpätí rokov 380 – 384, teda v období, keď v Rímskom impériu vládol relatívny pokoj, hoci, ob-

razne povediac, boli už na scéne pripravení všetci herci budúcich dejov, ktorých výsledkom bola zmenená tvár Európy. V roku 378 utrpel rímsky cisár Valens hrozivú porážku v bitke s Vizigótmami pri Adrianopoli (dnes Edirne), v ktorej zahynul sám cisár. Za jeho nástupcu si západorímsky augustus Gratianus zvolil Flavia Theodosia, posledného cisára, ktorý spravoval západnú aj východnú časť ríše. V tomto čase sa v Konštantinopoli pustil Hieronymus do prekladu Biblie do latinčiny a v tom istom meste zomrel v roku 383 Wulfila, apoštol germánskych Vizigótov a prekladateľ Biblie do góťčiny. V Miláne sa vtedy odohralo osudové stretnutie Aurelia Augustina, ambiciózneho učiteľa rétoriky, s tamojším biskupom Ambrosiom. V Egeriných listoch by sme však márne pátrali po znameniach ohlasujúcich nastávajúce zmeny. Ich dominantnou témou je autorkino prežívanie kresťanstva na miestach, v ktorých sa odohrali biblické deje, spojené s detailnými opismi týchto miest vždy v súvislosti s tým, čo sa o nich nachádza v Písme.

Itinerarium Egeriae sa obyčajne zaraďuje medzi zachované staroveké cestopisné príručky, ktorých bolo viacero druhov: grécke periplus – „oboplávanie“, opis pobrežných krajín, periégésis – „okružná cesta“, opis krajiny či pamätihodného miesta a latinské itinerarium – opis nejakého cestovania s údajmi o cestách, vzdialenostiach, prepriahacích staniach a hostincoch, často s mapami. Z nich najznámejšia je Pausaniova *Periégésis tés Hellados (Cesta po Řecku I, II. Praha : Antická knihovna, 1973, 1974)*, opis gréckych umeleckých a iných pamätihodností podľa dvoch cestovných trás s mnohými historickými, geografickými a mytologickými odbočkami, dielo s nesporne vyššími literárnymi ambíciami, presahujúcimi obyčajnú cestovnú pomôcku, akými boli zväčša latinské itineráre. Prekladateľka a vydavateľka Helena Panczová v súvislosti s datovaním diela v úvode spomína, že naše *Itinerarium* sa pred-

tým pre svoju netypickosť datovalo do neskoršieho obdobia, konkrétne preto, že sa neobmedzuje len na vecné informácie, akési rady pre ďalších pútnikov. Bez toho, aby sme sa dotkli problému datovania, možno však túto inakosť vysvetliť práve tým, že Egeria nepísala cestovnú príručku pre iných, ktorí by túto púť chceli tiež vykonať, ale listy o ceste, v ktorých okrem opisu zachytáva a adresátovi sprostredkúva aj svoje dojmy. *Značný emotívny náboj*, ktorý v tejto súvislosti Helena Panczová spomína, vyplýva aj zo samotného predmetu, o ktorom Egeria píše, keďže má k nemu úprimne vrelý vzťah. Bolo by zaujímavé preskúmať, aký vplyv mali práve Egeriine listy na opisy ciest do Svätej zeme, zachované z neskorších období.

Ako je Egeria vernou a spoľahlivou sprievodkyňou na púti po biblických miestach, tak nás Helena Panczová verne a spoľahlivo sprevádza jej dielom. Vydanie, ktoré pripravila, má pomerne obsiahly úvod, ktorý pod názvom *Unikátne dielo unikátnej autorky* podáva ich charakteristiku v častiach: *Obsah diela, Text, Datovanie, Forma a názov diela, Osobnosť autorky, Jazyk a štýl*. Nasleduje kapitola *Základné tendencie ľudovej latinčiny*, pričom dané charakteristické rysy tohto stupňa vývoja latinského jazyka dopĺňa príkladmi z Egeriiniých listov, *Edičná poznámka* a zoznam *Skratky použité v kritickom aparáte*. Na stranách 34 – 197 nachádzame paralelný latinský text s podčiarovými textovo-kritickými poznámkami a slovenský text s podčiarovými vecnými poznámkami. Na konci knihy je pripojený *Index mien, miest, vecí a latinských a gréckych výrazov* a *Obrazová príloha* (s mapami Egypta, Palestíny, Sýrie a Kylikie a provincií východnej časti rímskeho impéria, plán Jeruzalema, schematický výrez z mozaiky z Madaby znázorňujúci Jeruzalem – jej fotografia je na obálke – a pôdorys chrámového komplexu Svätého hrobu v Jeruzaleme).

Kritická edícia latinského textu je prebratá z parížskeho vydania, ktoré pripravil Pierre Maraval v roku 2002 v Sources Chrétiennes. Helena Panczová ho na piatich miestach zmenila, zásahy uvádza v edičnej poznámke, ich odôvodnenie v poznámke pod slovenským

textom. S jej zmenami možno súhlasiť. Podľa *Edičnej poznámky* i podľa zoznamu skratiek je zrejmé, že vydavateľka dobre ovláda techniku práce na kritických vydaniach, ako aj celý okruh textovo-kritických prác týkajúcich sa daného diela. Čo sa týka samotného latinského textu, pri jeho vskutku zbežnom prejení som narazila len na jednu drobnosť: 12, 7, riadok 45 (s. 78) je „mini“ miesto „mih“.

Slovenský preklad je verný v tom zmysle, že nám sprostredkúva jednoduchý vecný štýl originálu. Jednotlivé riešenia sú nápadité, text ako celok je čítavý. Na ťažších alebo zvláštnych miestach prekladateľka vysvetľuje svoje riešenie v poznámke pod čiarou.

Poznámkový aparát je naozaj bohatý. Okrem už spomínaných vysvetlení textovo-kritických zásahov a spôsobu prekladu v ňom nájdeme vyčerpávajúce vecné informácie k rôznym faktom textu charakteru zemepisného či historického, identifikáciu spomínaných osôb, vysvetlenia kresťanských reálií vrátane liturgie, odkazy na miesta v Biblii, na iné pramene a podobne. Najmä pre túto bohatosť by som v budúcnosti odporúčala poznámky obsahujúce rôzne tvary biblických mien presunúť do indexu za textom.

Ak v poznámkach pod čiarou nájdeme takú plnosť vysvetlení a odkazov, že je nemožné ich nejakú doplniť, tak to isté možno konštatovať o úvodných častiach knihy. Vzhľadom na ich faktografickú obsažnosť sa mi zdá trocha nadbytočná jazykovedná kapitola o charakteristike ľudovej latinčiny. Pre tých, ktorí budú čítať preklad, je zbytočná, pre ostatných by hádam stačilo len odkázať na *Učebnicu latinčiny Ars grammatica* (Bratislava, 2004), ktorú napísala sama Helena Panczová.

Vcelku môžeme konštatovať, že je ťažko objaviť nejakú známu informáciu o diele a jeho autorky, ktorú by sme v tomto vydaní nenašli. Mne sa podarilo prostredníctvom internetu nájsť len jedinú. Na konferencii s názvom *The City and The Book II, The Manuscript, The Illumination*, ktorá sa konala 4. – 7. septembra 2002 vo Florencii, vyjadruje Pasquale Smiraglia v príspevku *Internal Structural and Chronological*

Problems in Egeria's Diary / Letters of her Pilgrimage, the Itinerarium hypotézu, že prvá časť zachovaného textu po 23, 10 predstavuje časť (list) napísanú chronologicky až po časti o jeruzalemskej liturgii.

V predstavovanej knihe sa našej verejnosti dostáva do rúk precízne pripravený bilingválny text, ktorý môže vzbudiť záujem nielen historikov všeobecných či historikov umenia, literatúry, liturgie, kresťanstva, klasických filológov a jazykovedcov, ale aj tých, ktorí nepohrdnú zoznámením sa s jednou vzdelanou sebavedomou láskavou dárou.

Alexandra Dekanová

JAGIEŁŁO, Michał: SŁOWACY W POLSKICH OCZACH I – II. Warszawa : Biblioteka Narodowa, Podhalańska Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, 2005. 342 s., 452 s.

O poľsko-slovenských kultúrnych, politických, spoločenských a národnostných vzťahoch bolo napísané množstvo drobných článkov, populárnych publikácií a vedeckých monografií, ktoré boli donedávna roztrúsené po rôznych novinách, časopisoch a knižniciach.

Dostupné poľské písomné záznamy o Slovákoch – ich národných tradíciách, kultúre, území a štátnosti – sa rozhodol zmapovať Michał Jagiełło, poľský spisovateľ, publicista, politik, bývalý riaditeľ poľskej Národnej knižnice a v neposlednom rade milovník Tatier a priaznivec Slovenska a Slovákov. Vo svojej dvojdielnej knihe *Slowacy w polskich oczach* chronologicky predstavuje rôznorodé informácie z poľskej tlače, cestopisov, beletrie, odborných kníh, pamätníkov, drobných poznámok a korešpondencie, ktoré boli venované rôznym aspektom existencie slovenského národa. Výskumný materiál pre svoju knihu našiel autor v poľskej Národnej knižnici (Biblioteka Narodowa), v Univerzitetnej knižnici (Biblioteka Uniwersytecka) vo Varšave, v Jagiellońskiej knižnici (Biblioteka

Jagiellońska) v Krakove, v Tatranskom múzeu (Muzeum Tatrzańskie) v Zakopanem, v Slovenskej národnej knižnici v Martine, v Knižnici národného ústavu Ossolinskich (Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich) vo Wroclawi a v Tešínskej knižnici (Książnicy Cieszyńskiej) v poľskom Tešíne (I. diel, s. 22).

Na príklade citovaných ukážok Jagiełła zobrazuje, aké mali Poliaci predstavy o tom, čo sa nachádza na druhej strane Karpát, ako objavovali slovenské územie, slovenský ľud, jazyk, akými cestami spoznávali slovenské tradície, slovenský kultúrny, spoločenský a politický život. Aby mohol komplexne a v celej zložitosti zachytiť nazeranie Poliakov na Slovensko a Slovákov, ukazuje ho na pozadí prelínania sa poľsko-slovenských vzťahov so vzťahmi poľsko-maďarskými, poľsko-rakúskymi, poľsko-českými a okrajovo aj poľsko-ruskými. Vďaka tomu vzniká mnohorozmerná panoráma toho, čo Poliaci napísali o Slovákoch na pozadí meniacich sa politických a spoločenských pomerov od 18. do začiatku 20. storočia.

Prvý diel Jagiełlovej práce je súborom rôznorodých svedectiev o území z južnej strany Karpát a o ľude, ktorý používa slovenskú reč. Ide o veľmi bohatú bibliografiu poľských textov o Slovákoch rozšírenú autorským komentárom, objasňujúcim málo známe údaje z poľských a slovenských dejín, ktoré mali a ešte stále majú vplyv na vzťahy dvoch susedných národov.

Autor začína textami objavujúcimi územie na juh od štátno-politickej hranice poľsko-uhorskej. Vyhľadáva príklady z cestopisov, ktoré zobrazovali výlety na južnú stranu Tatier, sleduje literatúru o zbojníctve a zbojníkoch, v ktorej vedľa maďarských a nemeckých názvov boli uvádzané aj slovenské pomenovania štítov a kúpeľných miest. Ponúka čitateľovi cestovanie od „terra incognita“ (I. diel, s. 244) do krajiny Slovákov, vážne témy prepleta historickými a etnografickými svojráznosťami.

Citujúc úryvky z dobovej tlače a prvých vedeckých prác venovaných Slovákom upozorňuje, kedy Poliaci začali hovoriť o slovenskom národe a nie iba o regionálnom etniku. Ilustruje, ako poľskí cestovatelia, spisovatelia a publicisti zobrazo-